

ประเภทเครื่องเป่า

เครื่องเป่า หมายถึงเครื่องดนตรีประเภทที่ใช้ลมเป่าให้เกิดเสียง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ประเภทที่มีลิ้น ซึ่งทำด้วยใบไม้ หรือไม้ไผ่ หรือโลหะ สำหรับเป่าลมเข้าไปในลิ้นๆจะเกิดความเคลื่อนไหวทำให้เกิดเสียงขึ้น เรียกว่า " ลิ้นเป่า " และเรียกเครื่องดนตรีประเภทนี้ว่า " เป่า "
2. ประเภทไม่มีลิ้น มีแต่รูบังคับให้ลมที่เป่าหัก มุมแล้วเกิดเป็นเสียง เรียกว่า " ขลุ่ย "

ทั้งเป่าและขลุ่ย มีลักษณะเป็นนามว่า " เลา " มีวิธีเป่าที่เป็นเอกลักษณ์ คือ การเป่าด้วยการระบายลมซึ่งให้เสียงปีดงยาวนานติดต่อกันตลอด

เครื่องเป่าที่มีลิ้น

เป่าในวงการดนตรีไทยมี 9 ชนิดคือ

1. เป่าใน ใช้เป่ากับวงปี่พาทย์ไม้แข็งคู่กับปี่นอก
2. ปี่นอก ใช้เป่ากับวงปี่พาทย์ไม้แข็งคู่กับเป่าใน
3. ปี่นอกต่ำ ใช้เป่ากับวงปี่พาทย์ในสมัยหนึ่ง
4. ปี่กลาง ใช้เป่ากับการแสดงหนังใหญ่
5. ปี่ชวา ใช้เป่ากับปี่พาทย์นางหงส์และเครื่องสายปี่ชวาและวงปี่กลอง
6. ปี่มอญ ใช้เป่ากับวงปี่พาทย์มอญ
7. ปี่อ้อ
8. ปี่จุม
9. แคน

เครื่องเป่าที่ไม่มีลิ้น

เป่าในวงการดนตรีไทยมี 3 ชนิดคือ

1. ขลุ่ยหลีบ
2. ขลุ่ยऊ
3. ขลุ่ยเพียงออ

पीโน เป็นเครื่องเป่าที่มีลิ้น ผสมอยู่ในวงเป่าพาทย์มา แต่โบราณ ที่เรียกว่า "พีโน" ก็เพราะว่า พีชนิดนี้ เทียบเสียงตรงกับระดับเสียงที่เรียกว่า "เสียงโน" ซึ่งเป็นระดับเสียงที่วงเป่าพาทย์ไม้แข็ง บรรเลงเป็นพื้นฐาน

- ตัวเลา ทำด้วยไม้ชิงชัน หรือไม้พยุง กลึงให้ป่องกลาง และบานปลายทั้งสองข้าง ภายในเจาะเป็นรูกลวงตลอดหัวท้าย มีรูสำหรับเปิดปิดนิ้ว 6 รู โดยให้ 4 รูบนเรียงลำดับเท่ากัน เว้นห่างพอควรจึงเจาะอีก 2 รู ระหว่างช่องตอนกลางของแต่ละรู จะกรีดเป็นเส้น ประมาณ 3 เส้นเพื่อให้สวยงาม ตอนหัวและตอนท้าย ของเลาพีจะมีวัสดุกลมแบน ทำด้วยยาง หรือไม้มาเสริม โดยเฉพาะตอนบนสำหรับสอดใส่ลิ้นพีเรียกว่า "ทวนบน" ส่วนตอนล่างจะใช้ตะกั่วมาต่อ สำหรับลดเสียงเรียกว่า "ทวนล่าง" ตัวเลาพีนอกจากจะทำด้วยไม้ แล้วยังพบพีซึ่งทำด้วยหิน เป็นของเก่าแต่โบราณ ลิ้นพีประกอบด้วย
- กำพวด ทำด้วยโลหะ ลักษณะกลมเล็ก เรียว ภายในโปร่ง ข้างหนึ่งเล็ก ข้างหนึ่งใหญ่ ใบตาล ใช้ใบตาลแก่และแกร่ง ตัดซ้อนเป็น 4 ชั้น หรือ 4 กรีบ ผูกมัดด้วยเชือกในลักษณะเงื่อน"ตะกรุดเบ็ด" ให้ติดกับกำพวดทางด้านเล็ก ส่วน ทางด้านใหญ่จะถักหรือเคียนด้วยเส้นเล็กๆ มีขนาดพอดีกับรูพีด้านบน (รูเป่า) เพื่อสอดใส่ลิ้นพีให้แน่น

หลักการเป่าพี

ผู้เป่านั่งในท่าพับเพียบ หรือขัดสมาธิ ลำตัวตรง จับพีให้รูบังคับเสียงอยู่ด้านบน โดยประเพณีนิยมใช้มือ อยู่ด้านบน มือซ้ายอยู่ด้านล่าง และให้นิ้วหัวแม่มือค้ำอยู่ ด้านใต้เลาพี เพื่อให้ป่ออยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ใช้นิ้วชี้ นิ้วกลาง และนิ้วนางของทั้งสองมือเปิดปิดรู บังคับ เสียงให้มีเสียงสูงต่ำตามที่ต้องการ ส่วนนิ้วก้อยทั้งสอง จะใช้ประคองพี แขนทั้งสอง

ข้างยกขึ้นและทางออกพองาม ให้ข้อศอกอยู่ต่ำกว่าระดับหัวไหล่ ผู้เป่าต้องอมลิ้นปีจนริม ฝีปากชิดทวนบน ตะแคงลิ้นปี 45 องศา การใช้ลมเป่าปี ๒ ลักษณะคือ การใช้ลมตรง จากปอด (ทรวงอก) และการใช้ลมที่ถูกบังคับจากภายในกระพุ้งแก้ม ทั้งนี้ใช้สลับกันใน ลักษณะที่เรียกว่า "ระบายลม" คือการสูบลมจากจมูกไปเก็บไว้ที่กระพุ้งแก้ม แล้วบีบลมจาก กระพุ้งแก้มไปยังลิ้น ในขณะที่เดียวกัน ก็สูบลมเข้ามายังกระพุ้งแก้ม ซึ่งทำต่อเนื่องกัน

วิธีเป่าปี

จากหลักการเป่าปีดังกล่าวก่อให้เกิดวิธีเป่าและเสียงปีที่เป็นพื้นฐานดังนี้

1. เสียงตือ คือเสียงเร
2. เสียงฮือคือเสียงเร(เสียงเดียวกับเสียงที่1แต่นิวต่างกัน
3. เสียงแฮ คือเสียงมี
4. เสียงฮือฮือๆ คือเสียงซอล-มี
5. เสียงตอ คือเสียงลา
6. เสียงแต คือเสียงที
7. เสียงอือ คือเสียงเรบน (แหบ)
8. เสียงอือ คือเสียงมีบน (แหบ)
9. เสียงอือคือเสียงเรบน(แหบ)เหมือนกับเลข๗
10. เสียงตอ คือเสียงลา (เหมือนกับหมายเลข ๕
11. เสียงตือ คือเสียงซอล (แต่เป็นเสียงบน ที่ใช้บังคับนิวเช่นเดียวกับตือ-เร แต่ใช้ลมดันต่างกัน
12. เสียงแต คือเสียงฟา
13. เสียงตือคือเสียงซอล(เหมือนหมายเลข๑๑)
14. เสียงตอ
15. เสียงต้อย คือเสียงลา-เร

ลือค คือเสียงลา- (แต่ต่างกันเนื่องจากการบังคับลิ้นปี)

ในวงปีพาทย์ ปีมีหน้าที่เป่าโดยดำเนินทำนองที่ว่าง โหยหวนเป็นเสียงยาวบ้าง มีวิธีดำเนิน ทำนองที่ผูกพันเป็นกลอน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของปี ดังที่เรียกว่า "ทางปี" ซึ่งประกอบไปด้วยวิธีการเป่าดังต่อไปนี้

--เป่าเก็บ เป็นการเป่าดำเนินทำนองด้วยพยางค์ที่รวมไปกับทำนองเพลง ด้วยวิธีระบายลม

--เป่าโหย เป็นการเป่าทำนองบางตอนให้มีเสียงยาวๆ โดยลากผ่านเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่ง

--เป่าตอดเป็นการบังคับเสียงให้เกิดความชัดเจนด้วยการใช้ลิ้นตอดบริเวณปลายลิ้นปี

--เป่าควงเสียงเป็นการบังคับเสียงที่ตามออกมาในระดับเสียงเดียวกัน

--เป่าพรม เป็นการเป่าให้มีพยางค์ที่ ในเสียง เดียวกัน ด้วยการเปิดปิดนิ้วเร็วๆ ซึ่งสามารถทำได้ 2 อย่าง คือ พรมนิ้วเดียว (เกิดเสียงคู่ 2) และพรม ๒ นิ้ว (เกิดเสียงคู่สาม) จะเกิดเสียงถี่ รวดจรรึก

--เป่าปรับเป็นการบังคับลมและนิ้วให้เกิดเสียงสั้นในลักษณะสั้น

--เป่าครั้น เป็นการทำให้เสียงปีสะดุด สะเทือน เช่นเดียวกับการขับร้อง

นอกจากนั้นปีในยังสามารถเป่าล้อเลียนเสียงร้องได้อย่างชัดเจน เช่น เป่าในเพลงอุยฉาย และสามารถเป่าเดี่ยวประกอบการแสดงได้อย่างสนิทสนม ในชุด " จับนาง " ด้วยเพลงเชิดนอก

ในบันดาเครื่องเป่าด้วยกัน ปีในเป็นเครื่องเป่าที่มีความพิศดาร มีความเป็นพิเศษ ทั้งตัวปี และตัวผู้เป่า กล่าวคือ

1. มีรูเป่า 6 รู แต่สามารถเป่าได้ถึง 17 - 21 เสียง

2. มีรูเป่า 6 รู ที่เรียงระยะไม่เท่ากัน แต่สามารถเป่าเสียงได้เรียงกันมากกว่า 6 เสียงขึ้นไป

3. มีวิธีเป่าติดต่อกันยาวนานโดยไม่หยุดหายใจ ด้วยวิธีระบายลม ซึ่งไม่เหมือนกับเครื่องใดใดในโลก

ปี่นอก, ปี่นอกต่ำ, ปี่กลาง ทั้งสามชนิด เป็นปี่ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับปี่ในทุกอย่าง เพียงแต่มีขนาดและเสียง ตลอดจนวิธีการนำไปใช้แตกต่างกันคือ

- ปี่นอก มีขนาดเล็กสุด ใช้เป่าในวงปี่พาทย์ชาติรี ในการเล่นโนราห์ หนังตลุง และละครอนชาตรี ต่อมาได้เข้ามาบรรเลงผสมในวงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องคู่และ เครื่องใหญ่ โดยเป่าควบคู่ไปกับปี่ใน มีระดับเสียง สูงกว่าปี่ใน มีวิธีเป่าคล้ายคลึงกับปี่ใน

ปี่นอกต่ำ มีขนาดใหญ่กว่าปี่นอก มีเสียงต่ำกว่าปี่นอก จึง เรียกว่า " ปี่นอกต่ำ " เคยใช้เป่าในวงปี่พาทย์มอญมาสมัยหนึ่ง ในปัจจุบันมิได้พบเห็นในวงปี่พาทย์ อาจเป็นด้วยหาคนเป่าได้ยาก หรือความไม่รู้เท่า ตลอดจนความไม่ปรารถนาของผู้บรรเลง ที่ใช้ปี่มอญเป่าในขณะบรรเลงเพลงไทยในวงปี่พาทย์มอญ ซึ่งทำให้อรรถรสของเพลงไทยผิดเพี้ยนไป

ต่อมาเมื่อการค้นคว้าหาข้อเปรียบเทียบของปี่ทั้ง 4 ชนิด พบว่าปี่นอกต่ำใช้เป่าอยู่ในวง " ตุ่มโหม่ง " ประกอบพิธีศพของผู้มีบันดาศักดิ์ทางภาคพื้นอีสานได้มาแต่เดิม และในการเล่นโนราห์ชาติรีของชาวภาคใต้ในปัจจุบัน พบว่าได้ใช้ปี่นอกต่ำเป่ากันเป็นพื้นฐาน

สำหรับวิธีการเป่าปี่นอกต่ำ เช่นเดียวกับปี่ใน และปี่นอก เพียงแต่ใช้นิ้วและเสียงที่แตกต่างกัน

- ปี่กลาง เป็นปี่ที่มีสัดส่วนและเสียงอยู่กลางระหว่างปี่นอกกับปี่ใน จึงเรียกปี่ชนิดนี้ว่า " ปี่กลาง " ใช้เป่าประกอบการเล่นหนังใหญ่มาแต่โบราณ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดให้เกิดเสียง " ทางกลาง " ขึ้น ปัจจุบันไม่มีใครได้พบเห็น มีวิธีการเป่าเช่นเดียวกับปี่นอกและปี่ใน เพียงแต่ผิด กันที่นิ้วและระดับเสียง

เป็ชวา เป็นเครื่องเป่าอีกประเภทหนึ่งที่มีลิ้น ซึ่งนำแบบอย่างมาจากชวา เข้าใจว่าเข้ามาเมืองไทยในคราวเดียวกับกลองแขก โดยเฉพาะในการเป่าเพลงประกอบการรำ " กริช " ในเพลง " สระห่ม่า " ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น " ๑ " พบว่าเป็ชวาใช้เป่าร่วมกับกลองในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคและสถลมารค นอกจากนั้นยังพบเห็นเป็ชวาเป่าประกอบการเล่นกระบี่-กระบอง และการชกมวย ในงานศพในสมัยโบราณ เป็ชวาจะเป่าร่วมวงกับกลองมาลาญที่เรียกว่า " วงกลองสี่เป็ชวา " ประคิมเป็นระยะๆ ต่อมาลดกลองมาลาญเหลือ 2 ลูก เรียกว่า " วงบัวลอย " ซึ่งเป็นเครื่องประคิมศพมาอีกระยะหนึ่ง ต่อมาวงบัวลอยได้เข้ามาผสมกับวงปี่พาทย์ไม้แข็ง โดยเปลี่ยนแปลงเครื่องดนตรีบางชิ้นในวงปี่พาทย์ออกเรียกว่า " ปี่พาทย์นางหงส์ " ใช้บรรเลงประคิมในงานศพมาอีกระยะหนึ่ง (ปัจจุบันปี่พาทย์นางหงส์มิได้พบเห็นในงานศพ เพราะนิยมใช้วงปี่พาทย์มอญมาแทน) ส่วนประกอบและลักษณะของเป็ชวามีดังนี้

- ตัวเลา ทำด้วยไม้จริง แบ่งเป็น 2 ท่อนๆแรก เรียกว่า " เลาเป็ " กลึงให้กลมเรียวยาว ภายในโปรง ตลอด ตอนโคนกลึงให้ใหญ่ออกเล็กน้อย มีลูกแก้วคั้น ตอนบนของลำปี่ได้ลูกแก้วเจาะรู ๗ รูเรียงลำดับ สำหรับปิดเปิด และมี " รูนิ้วค้ำ " อยู่ด้านหลังใกล้กับลูกแก้ว อีกท่อนหนึ่งเรียกว่า " ลำโพงเป็ " ทำด้วยไม้จริง กลึงให้กลมเรียวยาว ปลายบานเหมือนดอกลำโพง ภายในโปรง ตอนกลางกลึงเป็นลูกแก้วคั้น ตอนบนจะหุ้มด้วยแผ่นโลหะบางๆโดยรอบ สวมรับกับตัวลำปี่ได้พอดี
- ลิ้นเป็ ทำด้วยใบตาลแก่ แกร่ง ตัดพับซ้อนเป็น 4 กลีบ สอดใส่ในที่ปลาย " กำพวด " ซึ่งทำด้วยโลหะกลมเล็กยาว ภายในโปรง ผูกด้วยเชือกเส้นเล็กๆ ด้วยเงื่อนตระกรุดเบ็ดเคียนด้วยด้ายที่โคนกำพวด เพื่อสอดใส่ให้แน่นในรูเป็ เฉพาะลิ้นเป็ชวาจะมี " กระบังลม " ซึ่งดำด้วยไม้ หรือกะลา บางกลม สำหรับรองรับริมฝีปากขณะเป่า สำหรับตัวเลาเป็ชวา

นอกจากจะทำด้วยไม้แล้ว ยังสามารถทำให้สวยงามด้วยงาทั้งเลา หรือทำด้วยไม้ประดับ
งา

วิธีเป่าปี่ชวา

ทำนั้ง

นั่งท่าขัดสมาธิ หรือพับเพียบ ลำตัวตรง โดยประเพณีนิยมใช้มือขวาอยู่บน มือซ้ายอยู่ล่าง ปิด
เปิดรูด้วยนิ้วทั้งสองมือกางแขนพองาม

วิธีเป่า

เป่าด้วยลมในปาก ผ่านลิ้น ด้วยวิธีการใช้ลมตรงจากปอด และเป่าด้วยการเก็บลมจาก
กระพุ้งแก้มที่เรียกว่า " ระบายลม " สามารถเป่าได้ถึง 17-20 เสียงเรียงลำดับจากต่ำไปหาสูง
ลักษณะของวิธีเป่ามีดังนี้

1. เป่าเก็บคือการเป่าให้มีพยางค์ที่ดำเนินติดต่อกันตลอด
2. เป่าไหลคือการเป่าที่มีเสียงยาวไหลเลื่อนระหว่างเสียงหนึ่งไปอีกเสียงหนึ่งอย่างสนิท

สนม

3. เป่าตอดคือการเป่าบังคับเสียงให้เกิดความชัดเจนด้วยใช้ลิ้นคนตอดที่ปลายลิ้นปี
4. เป่าควงเสียงคือการเป่าบังคับให้เสียง ที่ตามออกมาในระดับเดียวกัน โดยใช้นิ้วบังคับ

ต่างกัน

5. เป่าพรมคือการเป่าให้มีพยางค์ที่ด้วยการขยับนิ้วที่รูปิดเปิดเร็วๆ
6. เป่าบริบคือการเป่าที่บังคับลมและนิ้วให้เสียงสั้นในลักษณะสั้น
7. เป่าครั้นคือการเป่าให้เสียงสะดุด หรือสะเทือน ด้วยการบังคับลมให้สะเทือนมาจาก
ลำคอเช่นเดียวกับการร้องครั้น การเป่าดำเนินทำนองในรูปแบบต่างๆที่เรียกว่า "ทางปี"

ลักษณะการใช้ลม

มี 2 อย่างหนึ่ง ใช้ลมตรงจากปอด (ทรวงอก) อีกอย่างหนึ่ง ใช้ลมจากกระพุ้งแก้มใน
ลักษณะที่เรียกว่า " ระบายลม "

การเป่าปี่ชวาในรูปแบบต่างๆ

- เป่าประกอบการเล่นกระบี่-กระบอง
- เป่าประกอบการชกมวย
- เป่าวงบัวลอย
- เป่าในวงเครื่องสายปี่ชวา

ปี่มอญ เป็นเครื่องเป่าอีกประเภทหนึ่งที่มีลิ้น ไทยเราได้แบบอย่างมาจากมอญ ปัจจุบันยังใช้เป่าอยู่ในวงปี่พาทย์มอญ มีเสียงดังกังวานมาก เสียงของปี่ " โหย " เป็นเสียงที่ไพเราะเยือกเย็น ระคนเศร้า มีส่วนประกอบดังนี้

- ตัวเลา แบ่งเป็น 2 ท่อนๆหนึ่งเรียกว่า " ตัวเลา " ทำด้วยไม้จริง กลึงให้กลมเรียวยาวภายในโปร่งตลอด ตอนปลายกลึงผายออกเล็กน้อย ถัดลงมากลึงเป็นลูกแก้วคั้น สำหรับผูกพันเชือกโยงกับตัวลำโพง ที่ตัวเลาด้านหน้าเจาะรู 7 รู เรียงตามลำดับเพื่อปิดเปิดนี้ไว้บังคับเสียง ด้านหลังตอนบนเจาะ อีก 1 รู เป็น " รูนิ้วค้ำ " อีกท่อนหนึ่งเรียกว่า " ลำโพง " ทำด้วยโลหะทองเหลือง ลักษณะคล้ายดอกลำโพง แต่ใหญ่กว่า ปลายผายบานงุ้มขึ้น ตอนกลางและตอนปลายตีเป็นลูกแก้ว ตัวเลาปี จะสอดใส่เข้าไปในลำโพง โดยมีเชือกเคียนเป็นทักษิณาวรรต ในเงื่อนไข " สับปลาช่อน " ยึดระหว่างลูกแก้วลำโพงปี กับลูกแก้วตอนบนของเลาปี
- ลิ้นปีทำด้วยใบตาลแก่ และแกร่ง มีกำพวด เชือกกระบังลม ลักษณะเช่นเดียวกับลิ้นปีชวา แต่มีขนาดใหญ่กว่า

ทำนอง

นั่งในท่าขัดสมาธิ หรือพับเพียบ ลำค้วตรง มือขวาอยู่บน มือซ้ายอยู่ล่าง ใช้นิ้วทั้งสี่ของมือทั้งสอง ปิดเปิดรูบังคับเสียง เฉพาะนิ้วหัวแม่มือปิดเปิดรูนิ้วค้ำ

วิธีเป่า

เนื่องจากลำโพงปีใหญ่มีน้ำหนักมาก เวลาเป่าให้ลำโพงปีวางกับพื้นเสียง 45 องศา เสียงปีจะกระทบพื้น จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เสียงปี่มอญดังกังวานมาก วิธีเป่าของปี

มอญ มีลักษณะคล้ายคลึงกับปี่ชวาผิดกันที่เสียงของปี่ สามารถเป่าจากเสียงต่ำไปหาสูงได้
เสียง มีวิธีเป่าดังนี้

1. เป่าเป็นเสียงยาวๆ ไล่เสียงเรียงลำดับ
2. เป่าเก็บ
3. เป่าโหย
4. เป่าตอด
5. เป่าควงเสียง
6. เป่าพรม
7. เป่าครั้น
8. เป่าปรีบ

เป่าดำเนินทำนอง โดยผสมวิธีดังกล่าวเป็น " ทางปี่ " สำหรับลมที่ใช้เป่าก็เช่นเดียวกับปี่ชวา
และปี่ใน คือ ใช้ลม 2 อย่างๆหนึ่งเป็นลมตรงมาจากปอด และอีกอย่างหนึ่งลมที่มาจากกระพุ้ง
แก้ม อันเนื่องมาจากการระบายลม

ปี่อ้อ เป็นปี่ของไทยที่เก่าแก่อย่างหนึ่ง ตัวเลาทำด้วยไม้ลวกปล้องเดียว ไม่มีข้อ เขียน
ลวดลายด้วยการใช้ไฟลน หัวและท้ายเลี่ยมด้วยทองเหลือง หรือเงิน ด้านหน้าเจาะรูสำหรับ
ปิดเปิดนิ้วบังคับเสียง 7 รู และด้านหลังเป็นรูนิ้วค้ำ 1 รู ลิ้นปี่นั้นทำด้วยไม้อ้อลำเล็กๆ เหลา
ให้บาง ไว้ทางหนึ่งกลม พันด้วยด้ายเพื่อให้กระชับพอที่จะเสียบเข้าไปในเลาปี่ อีกทางหนึ่ง

ผ่าเจียนเป็น 2 ซีก ปลายมนตัดไม้แบนเข้าแนบประกบ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบข่าว ได้ทรงอธิบายถึงกำเนิดวงเครื่องสาย ทำให้พบว่า ปี่อ้อเดิมใช้เป่าอยู่ในวงเครื่องสายที่เลียนแบบจีน ซึ่งมี ซอด้วง ซออู้ โดยนำจะเข้และปี่อ้อเข้ามารวม แล้วนำไปผสมกับปี่ชวา กลองแขก เรียกวงผสมนี้ว่า " วงกลองแขกเครื่องใหญ่ " ซึ่งบรรเลงด้วยผู้ชายล้วน ต่อมาเรียกวงผสมนี้ใหม่ว่า " วงเครื่องสายปี่ชวา " โดยตัดปี่อ้อออก ใช้ปี่ชวาซึ่งมากับกลองแขกแทน และในวงเครื่องสายไทยก็ตัดปี่อ้อออก เอาขลุ่ยเพียงออมาเป่าแทน ปี่อ้อ จึงเลิกหายไปจากวงการดนตรีไทยแต่นั้นมา แต่สำหรับทางภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ยังคงนิยมใช้เป็นเครื่องดนตรีประจำภาคอีสานได้ มาจนถึงทุกวันนี้ โดยผสมบรรเลงกับวงกันตรึม (กลองชนิดหนึ่งที่คล้ายกับโทน) และตรัวหรือซอกันตรึม (คล้ายซออู้แต่เล็กกว่า) และใช้บรรเลงผสมกับวงมโหรีพื้นบ้าน คือ ซอด้วง ซออู้ จะเข้ ขลุ่ยฯ บรรเลงในงานรื่นเริงทั่วไป นอกจากนั้นยังใช้บรรเลงในวง " จี๊วลมาคร " สำหรับทรงเจ้าเข้าผีบำบัดโรค ประกอบด้วย กันตรึม 2 ลูก ปี่อ้อ หรือ ปี่สไล ตรัวเอก ฉิ่ง ฉาบ บางครั้งมีร้องเคล้าไปกับการร้องดนตรีเช่นชุดกลัสมอ

ปัจจุบันปี่อ้อยังคงนิยมใช้บรรเลงตามวงดังกล่าวยังแพร่หลายในภาคพื้นอีสานใต้ บรรเลงเคล้าไปกับร้อง และบรรเลงเป็นเครื่องนำขบวนแห่ต่างๆ เช่นขบวนแห่ขันหมาก เจ้าบ่าวไปบ้านเจ้าสาว

วิธีเป่า

เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้าน จึงไม่มีกฎระเบียบแบบแผนการเป่าที่เป็นมาตรฐานนัก คงนั่งหรือ ยืนเป่า อมที่ปลายลิ้นปี่ในลักษณะแ้มริมฝีปากเล็กน้อย โดยใช้ลมตรงมาจากปอดและใช้นิ้วของมือทั้งสองข้างเปิดปิดรูบังคับเสียง

ปี่จุม เป็นเครื่องเป่าอีกชนิดหนึ่งที่มีลิ้น ที่ใช้ประกอบกับซอพื้นเมืองของล้านนาไทย ซึ่งเดิมใช้เป่าแล้วสาวของหนุ่มสาวเหนือไปตามลวดลายหมู่บ้าน เป็นเครื่องดนตรีประจำภาคเหนือ หรือล้านนา ปัจจุบันใช้เป่าร่วมระนาด ซึ่ง กลองเมือง (หรือกลองโป่งโป่ง) บรรเลงเพลงที่มีสำเนียงเหนือได้อย่างไพเราะ มีชื่อเป็นนามว่า " เล่ม " ตัวเลม ทำด้วยไม้ลวก ยาวกว่าปี่อ้อ โดยใช้ไม้ลำเดียวกันทำเป็นปี่จุมคือ โคนของไม้ทำเป็น " ปี่แม่ " ถัดจากโคน ไม้จะทำเป็น " ปี่กลางใหญ่ " ถัดจากปี่กลาง ใหญ่ทำเป็น " ปี่ก้อย " ส่วนปลายไม้มาทำเป็น " ปี่กลาง " หรือ " ปี่กลางเล็ก " แต่โบราณจะใช้ปี่จุม 3 เล่ม คือ ปี่แม่ ปี่กลาง ปี่ก้อย ถัดจากนั้นมาจะเป็นปี่จุม 5 เล่มคือ

1. ปี่แม่มี 6 ฐ
2. ปี่กลางมี 7 ฐ
3. ปี่ก้อยมี 7 ฐ
4. ปี่กลางเล็กมี 7 ฐ
5. ปี่ก้อยน้อยมี 7 ฐ

ทั้งปี่จุม 3 และปี่จุม 5 ใช้มาประมาณกว่าร้อยปี ประมาณ 60-70 ปี เริ่มใช้ปี่จุม 4 เล่ม โดยตัดปี่ก้อยน้อยออก ปัจจุบันเห็นว่าปี่แม่มีบทบาทน้อย จึงเอาซึ่งเข้าเพิ่ม (ซึ่งลูกสี่ของซึ่งกลาง) จึงกลายเป็นปี่จุม 3 เล่มคือ ปี่กลาง ปี่ก้อย ปี่เล็ก แต่บางโอกาสถ้ามีผู้เป่ามาก ก็เอาปี่แม่เข้ามาเป่าร่วมด้วย เป็น 5 คน แต่ไม่นับว่าเป็นปี่จุมห้า หรือปี่จุม 5 เล่ม ตัวเลม ทำด้วยไม้ไผ่ลวก ทะลวงข้อเอาทางโคน ซึ่งลำตัวใหญ่กว่าเล็กน้อยเป็นปลาย เอาทางเล็กกว่าเป็นหัว ตรงหัวตัดให้มีข้อตัน โดยไม่ทะลวงข้อ คงเหลือและปล่อยให้ตันไว้ ปาดข้างที่ใกล้จุดหัวเลมเป็นรูสี่เหลี่ยมผืนผ้า เจาะทะลุสำหรับสอดลิ้นทอง เหลือง หรือเงินซึ่งตีให้แบน

บางปิดรูปกระทบตรงที่ปาดไว้ที่ลำตัวเลาเจาะรู

7 รู โดยเจาะให้ซอนทะลุ ขึ้นไปทางหัวที่สอดใส่ลิ้น เพื่อปิดเปิดบังคับเสียง

วิธีเป่า

ผู้เป่านั่งท่าขัดสมาธิ หรือไขว่ห้าง(แบบพื้นเมือง)ใช้ปากอมที่หัวเล่มจนมิดลิ้น เป่าด้วยการระบายลม ซึ่งมีอยู่ 2 แบบคือ ลมนอกและลมใน ลมนอกคือลมที่ใช้ จากกระพุ้งแก้ม และลมในคือลมที่เป่ามาจากปอด ซึ่งจะมีเสียงยาวกว่าลมนอก ใช้นิ้วมือทั้งสองข้างปิดเปิดรูบังคับเสียง โดยใช้มือซ้ายอยู่บน มือขวาอยู่ล่าง ทั้งนี้เพื่อ มิให้มือขวาติดกับกระพุ้งแก้ม มีวิธีเป่าที่เป็นเสียงดังนี้

- 1.เสียงยาวคือการเป่าให้มีเสียงยาวซึ่งใช้ลมใน
2. เสียงเก็บคือการเป่าให้มีพยางค์เสียงถี่ติดกันเป็นลำดับ โดยผสมผสานลมนอกกับลมในในขณะเดียวกันก็ตอดลิ้นและตอดลมไปด้วย

- 3.เสียงพรม คือการเป่าที่ขยับนิ้วชั้นลงที่รูปิด เปิดด้วยความถี่และเร็ว

- 4.เสียงตอดลิ้นคือการเป่าที่ใช้ลิ้นคนสัมผัสสปลายลิ้นปี

- 5.เสียงตอดลมคือการเป่าเช่นเดียวกับตอดลิ้นแต่ใช้ลมช่วยด้วย

เดิมีปู่จุมจะเป่าเพลงสำเนียงล้านนาได้ผสมผสานกับเครื่องดนตรีอื่นๆได้5แบบคือ

- 1.ใช้เป่าทำนองเพลงเชียงใหม่โดยบรรเลงร่วมกับซึ่ง

2. ใช้เป่าทำนองเพลงเงี้ยว ซึ่งใช้ปู่จุมทั้ง 3 เล่ม หรือร่วมกับซึ่งซึ่งโดยตัดปีกกลางและปีแม่ออก

3. ใช้เป่ากับทำนองเพลงจ้อย ซึ่งเป็นเพลงที่มีความหมายรำพึงรำพันรัก สำหรับแ้วสาว โดยเป่าปีก้อยร่วมสะล้อ นิยมเล่นในตอนค่ำคืนที่อากาศสดชื่น คือพวกชายหนุ่มชาวเหนือแต่เดิมตกตอนค่ำจะพากันเดินไปตามบ้านที่มีหญิงสาว แล้วบรรเลงขับร้อง หรือไม่ก็พากันเดิน " จ้อย "ไปตามทางในละแวกหมู่บ้านเฉพาะจ้อยนี้

จะเล่นกันในหมู่ผู้ชาย

4. ใช้บรรเลงกับทำนองพระลอเป็นการใช้ประกอบในการขับเรื่องพระลอ

5. ใช้บรรเลงกับทำนองเพลงพม่า

ปัจจุบัน นำปู่จุมมาบรรเลงผสมร่วมกับ สะล้อ ซึ่งกลองเมือง ขลุ่ย ตลอดจนเครื่องประกอบจังหวะเรียกว่า " วงพื้นเมืองเหนือ " บรรเลงด้วยเพลงล้านนาๆ และบรรเลงร่วมกับร้องได้อย่างไพเราะตามแบบอย่างล้านนา

แคน เป็นเครื่องเป่าอีกชนิดหนึ่งที่มีลิ้น เป็นเครื่องดนตรีประจำภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย จัดว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ นิยมบรรเลงกับการแสดง " หมอจำ " คือการร้องเคล้าไปกับแคน มีการร่ำสวดแทรกบ้าง เป็นการเล่นที่นิยมกันมากในภาคอีสาน เช่นเดียวกับการแสดงโนราห์ชาตรีของชาวภาคใต้ มีลักษณะนามเรียกว่า " เต้า "

แคนทำด้วยไม้ซาง เป็นลำๆ แต่ละลำเจาะบากตรงกลางเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับสอดใส่ลิ้นซึ่งทำด้วยทองเหลืองหรือเงิน ริดให้บางเช่นเดียวกับลิ้นของ ปี่จุม หัวและท้ายเจาะบากเป็นรูสี่เหลี่ยมอีก เพื่อลดเสียงสูงต่ำ จากนั้นนำไม้ซางที่ใส่ลิ้นแล้วมารวมกันเป็น 2 แถวๆละ 8 ลำขนานกัน ทั้งนี้ให้ส่วนลิ้นหันหน้าเข้าหากัน และอยู่ในระดับเดียวกัน ใช้ไม้จริงกลึงเป็นรูปกลมรีตรงกลางมีกระพุ้งเล็กน้อย ถากหรือบาก ตอนกลางให้เป็นโพรง ด้านหนึ่งเจาะรูสำหรับเป่า อีกด้านหนึ่งตันเรียกว่า " เต้า " สวมครอบไม้ซางทั้ง 16 ลำที่บริเวณลิ้น ปิดด้วยชัน หรือขี้สูด (ขี้แมลงชนิดหนึ่ง) เพื่อมิให้ลมรั่วออกมาในขณะที่เป่า เหนือลิ้นของไม้ซางแต่ละลำเจาะรู 1 รูสำหรับปิดเปิดนิ้วบังคับเสียง ซึ่ง เรียงลำดับเหนือเต้า สำหรับคู้หน้าจะหันรูเข้าหาปากผู้เป่า เพื่อให้ นิ้วหัวแม่มือปิดเปิดได้สะดวก และใช้ไม้ซีกเล็กๆผูกมัดไม้ซางให้รวมกันทั้งตอนบนและตอนล่าง เพื่อให้สวยงามจะตัดไม้ซางตอนบนให้มีขนาดลดหลั่นกัน

วิธีเป่าแคน

ผู้เป่ายืน หรือนั่งในท่าขัดสมาธิ มือทั้งสองจับแคน โดยใช้อุ้งมือทั้งสองประคองเต้าแคน ใช้ นิ้วชี้ นาง และนิ้วกลาง ปิดเปิดรูด้านข้าง และใช้นิ้วหัวแม่มือปิดเปิดรู คู้หน้า สำหรับนิ้วก้อยใช้ประคองแคนอีกทีหนึ่ง ผู้เป่าๆลมเข้าไปในรูเต้าแคนด้านหน้า ประคองริมฝีปากให้พอ เหมาะกับรูเป่า เพื่อมิให้ลมรั่วออกมา ใช้เป่าและดูดลมเข้าออก บางครั้งใช้ปลายลิ้นเข้าช่วย เป็นเครื่องดนตรีที่มีความพิสดาร และ พิเศษอีกชิ้นหนึ่งนอกเหนือจากปี่ คือ การเรียงลำดับเสียงแต่ละคู้ที่ไม่ตรงกัน เช่น นิ้วมือซ้ายอยู่ที่ไม้ซางข้างหนึ่ง อีกนิ้วหนึ่งอยู่ที่ไม้ซางอีกข้างหนึ่ง และลำดับที่ไม่ตรงกัน มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างหนึ่งคือ จะมีเสียงเพี้ยนเป็นครึ่งเสียงอยู่ 1 เสียงวิธีเป่าและ

เสียงของแคนมีดังนี้

1. เป่าเสียงยาว คือการเป่าเสียงแต่ละเสียงยาว
 2. เป่าเก็บ คือการเป่าให้มีพยางค์โดยตลอด เป็นทำนองเพลง
 3. เป่าพรมคือการใช้นิ้วขยับปิดเปิดอย่างรวดเร็วและถี่
 4. เป่าตอดลิ้น คือการเป่าที่ใช้ลิ้นคน สัมผัสกับริมฝีปาก ให้ลมที่เป่าออกมา มีเสียงตูด
 5. เป่าเสียงประสาน คือการใช้นิ้วอุดรูนิ้วลำที่แปดไว้เพื่อให้มีเสียงแทรกประสาน
- ในขณะที่นิ้วอื่นดำเนินทำนอง อันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของการเป่าแคนที่เป็นเพลงพื้นเมืองที่เรียกว่า "ลาย"

ปัจจุบันได้มีผู้นำแคนหลายๆเต้า เทียบเสียงและขนาดต่างกัน มาเป่าเป็นวงเรียกว่า " แคนวง " เป่าเพลงไทย โดยเฉพาะเป็นเพลงสำเนียงลาว ทั้งนี้จะไม่ปิดรูของไม้ซางอันที่ 8 คงใช้เสียงตรงตลอด เพื่อให้สะดวกกับการเป่าเพลงไทย ได้มีผู้คิดทำแคนขึ้นไม้ซางที่ใหญ่ กลึงเต้าให้สวยงาม และมีเพียง 7 ลำ ในเต้าหนึ่ง พบเห็นมากทางจังหวัดราชบุรี โดยเฉพาะในการนำไปบรรเลงผสมกับวงสากล บรรเลงเพลงลูกทุ่ง

สำหรับลายแคนจะมีมากมายหลายอย่าง ซึ่งมีมาแต่โบราณ บรรเลงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นที่ยอมรับมากในการนำแคนมาร่วมวงกับ พิณ โห่หวด ไห กลอง เรียกว่า " วงดนตรีอีสาน " บรรเลงและขับร้องเพลงลูกทุ่ง และลายต่างๆ ของอีสาน มีผู้แสดงมารำประกอบอย่างสนุกสนาน

ขลุ่ย เป็นเครื่องเป่าที่ไม่มีลิ้น ทำด้วยไม้ลวก ไม้ชิงชัน มีลักษณะกลม เล็กยาว ตัดด้านหนึ่งไว้ซ้อ ด้านหน้า เจาะรู 7 รูเรียงลำดับสำหรับปิดเปิดบังคับเสียง ด้านหลังเจาะ 1 รู เรียกว่า " รูนิ้วค้ำ " ด้านล่างเจาะอีก 2 รูสำหรับร้อยเชือก เหนือรูปิดเปิดเจาะเป็นช่อง เรียกว่า " รูปากนกแก้ว " สำหรับลมที่หักเหออกมา ใช้นิ้วอุดที่หัวไม้ลวกเกือบเต็ม บากเป็นช่องเล็กน้อย สำหรับเป่า เรียกว่า " ดากขลุ่ย " บากภายในให้เป็นที่ หักเหของลม รองลงมาจากรู

ปากนกแก้วจะอีกหนึ่งรูเรียกว่า " รูเยื่อ " เพื่อปิดด้วยเยื่อหุ้มหอย จะมีเสียงสั้นขึ้น เมื่อเรียบริ้วแล้วจะนำไปทำลาย โดยการใช้ ตะกั่วหลอมเหลวให้แดง แล้วนำมาลาดลงที่ผิวขลุ่ย สีดำจะขึ้นเป็นลายที่ขลุ่ย ซึ่งเรียกชื่อลายต่างๆกัน เช่นลายหิน ลายพิกุล เป็นต้น การสร้างขลุ่ยในสมัยต่อมาได้พัฒนาไปมาก โดยเฉพาะหมู่บ้านทำขลุ่ย หลังวิทยาลัยบ้านสมเด็จเจ้าพระยา นายจรินทร์ กลิ่นบุปผา ท่านหนึ่งที่พัฒนาการสร้างขลุ่ย โดยใช้ไม้ต่างๆทำขลุ่ยได้มากมายหลายอย่าง เช่น ทำด้วยไม้ชิงชัน ไม้นางพญาจิวคำ ไม้พยูง ไม้ล็กฟ้า ไม้สะเม็ม ไม้มะริด ไม้มะเกลือ เป็นต้น บางเลาประกอบบาง บางเลาทำด้วยงาทั้งเลา บางเลามีโลหะปิดผิวนอก นอกจากทำด้วยไม้ต่างๆแล้วยังพัฒนาให้เสียงขลุ่ยสามารถเลื่อนเสียงต่ำสูงได้ โดยทำเป็นเกลียวบิดเข้าออก

ขลุ่ยที่ใช้ในวงการดนตรีของไทยมี3ขนาดใช้บรรเลงกับวงดังนี้

1. ขลุ่ยเพียงออ ขนาดกลาง ใช้เป่าในวงเครื่องสาย มโหรี และปี่พาทย์ ไม้รวมนี้น้ำที่เป่าดำเนินทำนองเก็บถี่ๆหรือเป่าโหยหวนเป็นเสียงยาว
2. ขลุ่ยหลีบ ขนาดเล็ก ใช้เป่าคู่กับขลุ่ยเพียงออ ในวงเครื่องคู่ หรือเครื่องใหญ่ในวงเครื่องสายและวงมโหรีมีหน้าที่เป่าดำเนินทำนองไปในทางเสียงสูง
3. ขลุ่ยคู่ มีขนาดใหญ่ ใช้เป่าในวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ มีหน้าที่เป่าดำเนินทำนองห่างๆ

หลักการเป่าขลุ่ย

ทำนอง

นั่งท่าขัดสมาธิ หรือพับเพียบ ลำตัวตรง

ท่าจับ

ปกติประเพณีนิยม มือขวาจับด้านบน มือซ้ายจับด้านล่าง นิ้วทั้งสองมือปิดเปิดรูบังคับเสียง สำหรับนิ้วหัวใช้ปิดเปิดรูนิ้วค้ำ และช่วยประคองตัวเลาไปในตัว แขนงออกพองาม

วิธีเป่า

ใช้ริมฝีปากแตะเลาขลุ่ยใช้ลมตรงจากปอดและลมที่มาจากกระพุ้งแก้มในลักษณะเหมือนผิวปาก ขณะเป่าลมเข้าไปในรูเป่า นิ้วมือทั้งสองข้าง จะกดรูให้มีเสียงขลุ่ยจะดังออกมาตามระดับเสียงมีลักษณะที่เป่าเป็นพื้นฐานดังนี้

1. การเป่าตอด คือการใช้ลมเป่าตัดที่เป็นช่วงๆไปตามหน่วยเสียงที่ต้องการ และเป่า

ลมเปล่า

2. การเป่าลมเปล่า คือคือการใช้ลมเป่าเข้าไปในลักษณะยาว เบา แรง หรือหยุดเสียง

หลักการเป่าทั้ง2อย่างจะทำให้เกิดเสียงและวิธีการดังนี้

- เป่าเก็บ คือการเป่าที่มีพยางค์ที่ติดกันโดยตลอด จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่เรียกว่า"ทางขลุ่ย"

- เป่าโยย คือคือการเป่าที่มีเสียงยาวๆ ลดเลือนระดับเชื่อมโยงกับเสียงอื่นๆได้อย่างสนิทสนม

-เป่าตอดคือการเป่าที่ใช้ลิ้นตัดลมเป็นช่วงๆไปตามหน่วยเสียงที่ต้องการ

-เป่าพรมคือการเป่าให้มีพยางค์ๆโดยการปิดเปิดรูเร็วๆ

-เป่าปริบคือการเป่าบังคับลมและนิ้วให้เกิดเสียงสั้นในลักษณะสั้น

-เป่าครั้นคือการเป่าที่ทำให้เสียงสะดุดหรือสั้นสะเทือนด้วยการบังคับลมให้สะเทือนมาจากลำคอ เช่นเดียวกับครั้นในการร้อง และวิธีเป่าขลุ่ยมีดังนี้

แหล่งที่มา <http://www.siammelody.com/thaimusic/ded.htm>